

Agata Niemczyk

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
e-mail: agata.niemczyk@uek.krakow.pl

Jarosław A. Handzel

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu
e-mail: jaroslawhandzel@wp.pl

OPINIA O STANIE ZDROWIA A ZADOWOLENIE Z ŻYCIA BENEFICJENTÓW CZASU WOLNEGO

OPINION ON HEALTH VS. LIFE SATISFACTION OF THE BENEFICIARIES OF FREE TIME

DOI: 10.15611/pn.2017.483.08

JEL Classification: I112, D91.

Streszczenie: Czas wolny staje się współcześnie nieodłączną częścią życia każdego człowieka. Najwięcej mają go osoby pozostające bez pracy, jak bezrobotni oraz emeryci, tu określane jako beneficjenci czasu wolnego. Należy jednak wyraźnie podkreślić, że korzyści z tego tytułu w obu wspomnianych grupach mają skrajnie odmienne podłoże. Taka sytuacja determinuje funkcjonowanie reprezentantów tych grup również w obszarze stanu zdrowia i zadowolenia z życia. Celem artykułu jest przedstawienie opinii osób zarówno bezrobotnych, jak i będących na emeryturze na temat ich stanu zdrowia. Najwyższą wartością człowieka – zdrowie, jest wyznacznikiem zadowolenia z życia, dlatego poszukano zależności pomiędzy tymi dwiema kategoriami w obu grupach beneficjentów czasu wolnego. Realizacji celu i weryfikacji hipotez posłużyła kwerenda literatury przedmiotu, testy nieparametryczne oraz współczynnik korelacji rang Spearmana. Przeprowadzone badania pozwoliły dowieść m.in. istotnej statystycznie zależności pomiędzy oceną zdrowia a zadowoleniem z życia obu badanych grup.

Słowa kluczowe: zdrowie, zadowolenie z życia, bezrobotny, senior, badania bezpośrednie.

Summary: Free time is becoming an indispensable part of everybody's life nowadays. The most of it is enjoyed by the people who are idle, such as the unemployed and pensioners, here referred to as the beneficiaries of free time. However, it should be explicitly stressed that the benefits of the title in both aforementioned cases have extremely different grounds. This situation determines the way of functioning of the representatives also in the terms of health condition and life satisfaction. The purpose of this article is to identify the opinion of both the unemployed and the pensioners about their health condition. Since this is the critical value of a human life determining life satisfaction, the interdependence between these two categories in both groups of beneficiaries of free time was sought. In order to achieve the goal and verify the hypotheses literature review and non-parametric tests, such as Spearman's rank-order correlation were used. Conducted study allowed proving inter

alia a statistically significant relationship between the assessment of health condition and life satisfaction of both studied groups.

Keywords: health, life satisfaction, unemployed, senior, direct research.

1. Wstęp

Czas wolny staje się współcześnie nieodłączną częścią życia każdego człowieka. Niektórzy mają go więcej, inni mniej. Niezaprzeczalnie najwięcej mają go osoby pozostające bez pracy, jak bezrobotni oraz emeryci, tu określane jako beneficjenci czasu wolnego¹. Należy jednak wyraźnie podkreślić, że korzyści z tego tytułu w obu wspomnianych grupach mają skrajnie odmienne podłoże. Taka sytuacja determinuje funkcjonowanie reprezentantów tych grup, również w obszarze stanu zdrowia i zadowolenia z życia.

Celem artykułu jest przedstawienie opinii osób zarówno bezrobotnych, jak i będących na emeryturze – słuchaczy Uniwersytetów Trzeciego Wieku na temat ich stanu zdrowia. Najwyższa wartość w życiu człowieka – zdrowie, jest wyznacznikiem zadowolenia z życia, dlatego podjęto się rozpoznania zależności pomiędzy tymi dwiema kategoriami w obu grupach beneficjentów czasu wolnego. Zbadano również opinie przedstawicieli tych grup na temat ilości posiadanego przez nich czasu wolnego. Czy obie grupy mają świadomość dysponowania nim w nadmiarze, właściwie niemal stale? Czy wręcz przeciwnie, obie grupy podkreślają dysponowanie niewielką ilością wolnego czasu?

W świetle postawionych pytań badawczych sformułowano hipotezy badawcze:

1. Im wyższa ocena stanu zdrowia beneficjenta czasu wolnego (zarówno bezrobotnego, jak i seniora – słuchacza UTW), tym większe jego zadowolenie z życia.
2. Im więcej czasu wolnego u bezrobotnego, tym mniejsze zadowolenie z życia.
3. Im większą ilością czasu wolnego dysponuje senior – słuchacz UTW, tym wyższa jest ocena jego stanu zdrowia.
4. Im większe zadowolenie bezrobotnego i seniora – słuchacza UTW ze sposobu spędzania czasu wolnego, tym wyższa jego ocena stanu zdrowia.
5. Obie badane grupy różnią się istotnie w zakresie oceny ich stanu zdrowia.
6. Obie badane grupy różnią się istotnie w zakresie poziomu zadowolenia z życia.

Realizacji celu i weryfikacji hipotez posłużyła kwerenda literatury przedmiotu oraz stosowne analizy statystyczne. Materiał empiryczny pozyskano z badań własnych przeprowadzonych w 2015 i 2016 r.

¹ Obie grupy, mimo że odmienne pod wieloma względami, zostały potraktowane łącznie jako posiadające nadmiar czasu wolnego.

2. Czas wolny – istota problemu

Czas wolny towarzyszy człowiekowi od zarania dziejów, pełniąc różne funkcje (por. tabela 1). Jego dzisiejsze rozumienie jest charakterystyczne dla społeczeństwa postindustrialnego, a czas jest wysoce zindywidualizowany w porównaniu z czasem niezróżnicowanym, utożsamianym z umasowieniem czasu wolnego.

Tabela 1. Powstanie społeczeństwa czasu wolnego

Wymiary życia	Społeczeństwo			
	pierwotne	tradycyjne	industrialne	postindustrialne
Praca	Całkowite nastawienie na produkcję żywności, bez nadwyżek, mała specjalizacja pracy	Większe zróżnicowanie zajęć	Podział pracy w wyniku specjalizacji zajęć; fabryczny sposób produkcji	Technologiczne podstawy zatrudnienia, renesans rzemiosła, gospodarka obfitości
Przynależność społeczna	Małe, jednorodne społeczności o silnym poczuciu spójności i solidarności, mała ruchliwość, niewielkie różnice klasowe	Nieliczna arystokracja i liczne chłopstwo, większa różnorodność i stratyfikacja	Duże społeczności różnorodnych kultur i ludzi; dominują związki bezosobowe, płynny system klasowy	Pojawienie się bardziej pluralistycznych i zespołowych związków, często wspólne decyzje społeczności
Czas wolny	Niewielka różnica pomiędzy pracą a czasem wolnym, przewaga czasu świętego nad świeckim	Niewielka różnica pomiędzy pracą a czasem wolnym u chłopstwa, arystokracja spędza czas wolny na rozrywkach	Czas wolny dla mas, określany jako specyficzny czas zaoszczędzony z pracy	Wydłużanie się czasu wolnego; fuzja pracy i czasu wolnego; różnorodne wykorzystanie czasu wolnego zależnie od indywidualnych potrzeb

Źródło: [Bombol 2005, s. 35].

W literaturze odnotowuje się trzy istotne podejścia definicyjne do czasu wolnego; są to [Bombol 2008, s. 19-21]:

- rozumienie czasu wolnego w postaci „czystej”, reprezentowane m.in. przez S. Simpsona i C. Yoshioki, B. Junga. Zgodnie z nim czas wolny jest istotnym elementem czasu zarówno biologicznego, społecznego, chronologicznego, jak i procesualnego; to czas uwolniony od obligatoryjnych zajęć, nie poddający się

wpływowi zewnętrznym (ekonomicznym i społecznym) w procesie kształtowania jakichkolwiek zachowań;

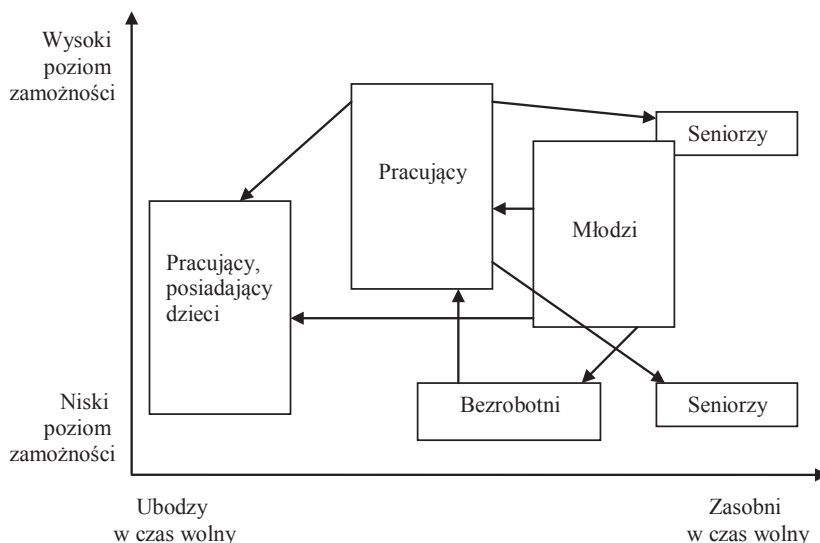
- traktowanie czasu wolnego jako specyficznych zachowań w nim podejmowanych. Taka koncepcja lansowana jest m.in. przez T. Veblena czy J. Dumazediera. „Zachowania te przejawiają się we wszystkich działaniach, prowadzących do uzyskania odpoczynku, relaksu, przyjemności i satysfakcji (...); właściwie każda jednostka jest w stanie sporządzić listę zachowań w czasie wolnym najbardziej dla siebie pożądanym” [Bombol 2008, s. 20];
- określanie czasu wolnego jako stanu umysłu. Taki pogląd lansują m.in. J. Neulinger, P. Heintzman. Podejście to zakłada, że czas wolny to czas samourzeczywistnienia i samodoskonalenia, w konsekwencji to czas realizacji wyższych potrzeb psychicznych.

Warto odnotować, że czas wolny kształtowany jest przez wiele czynników, w tym głównie przez czas pracy, poziom uzyskiwanego dochodu, cykl życia jednostki [Bombol, Dąbrowska 2003, s. 82]. Obserwuje się przy tym, że maksimum czasu wolnego przypada na lata, kiedy jednostka dysponuje minimum dochodów, i *vice versa* [Jung 2003, s. 24-25]. Ludzie w kwiecie wieku na ogół dysponują dużym zasobem środków materialnych i deficytem czasu wolnego, podczas gdy osoby młodsze i starsze reprezentują grupy społeczne z jednej strony bogatsze w czas wolny, a z drugiej uboższe w środki materialne. Czas zmienia się zależnie od zasobu posiadanych pieniędzy oraz różnic statusu i władzy. Zmiany te mają charakter nie tylko ilościowy, ale również jakościowy.

3. Seniorzy i bezrobotni – beneficjenci czasu wolnego

W świetle powyższych treści można skonstatować, że o dostępności czasu wolnego decyduje stopień aktywności zawodowej. Określa on poziom zamożności i ilości czasu wolnego, przy czym im większa aktywność zawodowa, tym mniej czasu wolnego (por. rys. 1).

Grupami społecznymi zdecydowanie zasobnymi w czas wolny są seniorzy i bezrobotni, ale również dzieci i młodzież (ta ostatnia grupa nie jest przedmiotem zainteresowania artykułu). Obserwuje się, że osoby bezrobotne i bierne zawodowo, jak np. emeryci, renciści, tj. seniorzy, poświęcają więcej czasu na odpoczynek i relaks niż osoby pracujące, tj. ubogie w czas wolny. Trzeba jednak wyraźnie zaznaczyć, że czas wolny dla obu badanych grup, choć mają go w nadmiarze, to jest inaczej przez nie postrzegany. O ile bezrobotni szczególnie dotkliwie odczuwają jego nadmiar, o tyle nie można już tej prawidłowości odnieść do seniorów. Seniorzy, którzy cieszą się dobrą sytuacją ekonomiczną, „przejawiają wyższe aspiracje do intensywnego przeżywania życia, angażując swe siły w aktywny styl życia, podróże, korzystanie z usług kultury czy uczęszczanie na uniwersytety trzeciego wieku” [Bombol 2008, s. 105]. Natomiast seniorzy znajdujący się w niekorzystnej sytuacji materialnej częściej biernie niż aktywnie spędzają swój czas wolny.

Rys. 1. Grupy ubogie i zasobne w czas wolny a poziom zamożności

Źródło: [Bombol 2008, s. 105].

Jak podkreślają publikowane dane, dobra organizacja wolnego czasu jest ważniejsza dla jakości życia na emeryturze niż jego ilość. Naukowcy z Tajwanu twierdzą, że osoby potrafiące zarządzać swoim czasem po przejściu na emeryturę są bardziej zadowolone z życia niż ci, którzy biernie go spędzają, nie wyznaczając sobie żadnych celów [Na emeryturze liczy się jakość... 2013]. Wydaje się zatem, że czas wolny jest istotnym czynnikiem w życiu starszych osób, pozytywnie wpływa na jakość ich egzystencji, poczucie szczęścia i równowagę.

Czas wolny w przypadku bezrobotnego nabiera innego wymiaru niż w życiu seniora. Bywa, że nadmiar czasu wręcz mu przeszkadza, niejednokrotnie wywołuje frustrację czy depresję, wpływa tym samym na stan zdrowia jednostki [Niemczyk 2018].

W świetle zaprezentowanych rozważań należy podkreślić rangę potrzeb zdrowotnych w życiu beneficjentów czasu wolnego.

4. Zdrowie

„Zdrowie rozumiane jest najczęściej w sposób negatywny, jako brak choroby, ale bywa ono również definiowane jako dobrostan biopsychospołeczny, homeostaza lub stan równowagi i harmonii” [Domaradzki 2013, s. 408]. Niezaprzecalnie zdrowie jest najwyższą wartością dla człowieka i stanowi jego podstawową potrzebę. Samo pojęcie potrzeb staje się niezrozumiałe, jeśli nie uwzględni się kategorii zdrowia. W tym kontekście Maslow, definiując potrzeby podstawowe, wskazał na ich następujące cechy [Maslow 1968, s. 22]:

- ich nieobecność (niezaspokojenie) powoduje chorobę;
- ich obecność (zaspokojenie) zapobiega chorobie;
- ich przywrócenie leczy chorobę;
- nie są aktywne albo nie są odczuwane przez osobę zdrową.

Przy takim rozumieniu pojęcia potrzeb podstawowych można je potraktować jako potrzeby zdrowotne. Na mocy definicji przyjmuje się bowiem, że każda potrzeba zaliczona do grupy potrzeb podstawowych wpływa na stan zdrowia. Ich zaspokojenie jest warunkiem koniecznym dobrego stanu zdrowia, ich niezaspokojenie jest oczywistą przyczyną złego stanu zdrowia. Z kolei stan zdrowia jest wypadkową dla zadowolenia z życia. Kategoria ta jest „ogólną oceną życia i towarzyszącym jej stanem emocjonalnym. Zadowolenie ma wymiar indywidualny, jest wyrazem wewnętrznych korzyści z życia, cechuje się względną trwałością i umiarkowaną dynamiką” [Kasprzak 2012, s. 187-188].

5. Metodyka badania

Realizacji założonego celu artykułu oraz weryfikacji przyjętych w nim hipotez posłużyły badania pierwotne przeprowadzone w dwóch etapach metodą sondażu diagnostycznego. Pierwsze z nich zostały podjęte w październiku 2015 r. wśród słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Nowym Sączu. Zastosowano technikę PAPI [Niemczyk, Handzel 2016]. Spośród wszystkich zapisanych (405 osób) chęć udziału w badaniu wyraziło 229 osób². Drugie badanie zostało zrealizowane w 2016 r. na próbie 631 bezrobotnych z Krakowa i powiatu krakowskiego (282 osoby) oraz Nowego Sącza i powiatu nowosądeckiego (349 osób). Jako metodę badań wykorzystano wywiady przeprowadzone techniką PAPI. Dane były zbierane w PUP-ach za zgodą dyrekcji³. W obu badaniach wykorzystano autorskie kwestionariusze ankiet z częścią wspólną dla realizacji niniejszego artykułu.

Przyjęte na wstępie artykułu hipotezy badawcze zostały zweryfikowane m.in. przy użyciu wskaźników struktur. Do stwierdzenia różnic istotnych statystycznie między zmiennymi zastosowano test U Manna-Whitneya⁴, z kolei do rozpoznania siły zależności między nimi wykorzystano współczynnik korelacji rang Spearmana (R).

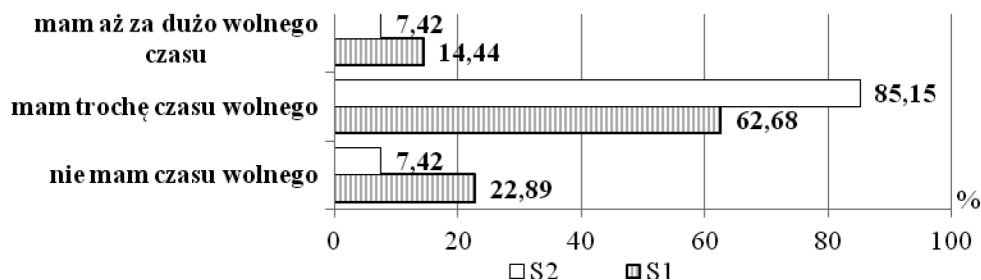
² W całej badanej zbiorowości seniorów dominowały kobiety, stanowiły one 81% ankietowanych. Ponadto największy udział reprezentowały: osoby w wieku 65-74 lata – 54,6%; osoby legitymujące się wykształceniem średnim – 55%; jednostki zamieszkujące miasta powyżej 20 tys. mieszkańców – 56,3%; osoby oceniające swoją sytuację materialną jako przeciętną – 52,8%; osoby pozostające w związku małżeńskim – 45,8%.

³ W całej badanej zbiorowości bezrobotnych dominowały kobiety (57%). Ponadto próbę badawczą w największym stopniu reprezentowały: osoby w wieku od 18 do 29 lat (42%), osoby legitymujące się wykształceniem średnim (41%), jednostki zamieszkujące powiat nowosądecki (31%) i miasto Kraków (28%), pozostające bez pracy do 3 miesięcy (29%; powyżej jednego roku – 32%), osoby, które pracowały głównie fizycznie (47%), osoby, które określały swoją sytuację materialną na poziomie przeciętnym (55%).

⁴ W pracy przyjęto poziom istotności 0,05.

6. Wyniki badań

Jednym z problemów badawczych było rozpoznanie wielkości zasobów czasu wolnego osób bezrobotnych i pozostających na emeryturze słuchaczy UTW. Dane empiryczne pozyskane z badania pozwoliły zauważyć, że nie wszyscy badani zadeklarowali jego nadmiar (por. rys. 2), przecząc tym samym powszechnym poglądom, o których pisano wcześniej.

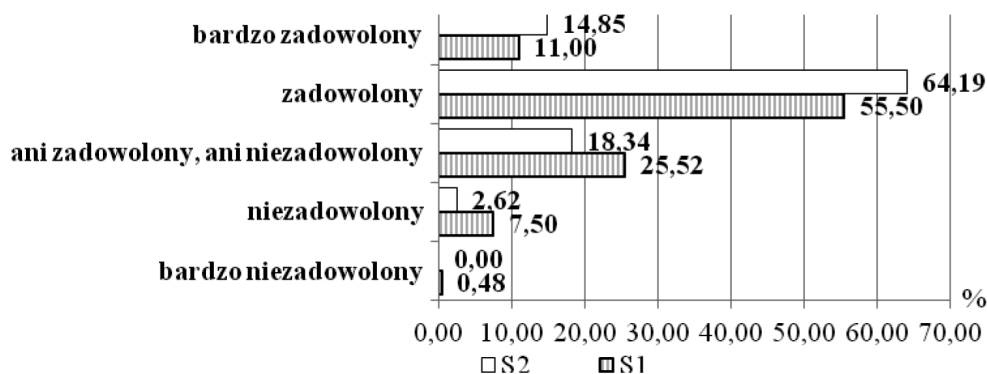

Rys. 2. Ilość czasu wolnego w ciągu dnia bezrobotnych (S1) i seniorów – słuchaczy UTW (S2)

Źródło: opracowanie własne.

Podkreśla się przy tym relatywnie wysokie podobieństwo badanych grup w zakresie deklarowanej dostępności czasu wolnego; wskaźnik podobieństwa struktur wyniósł 77,52%.

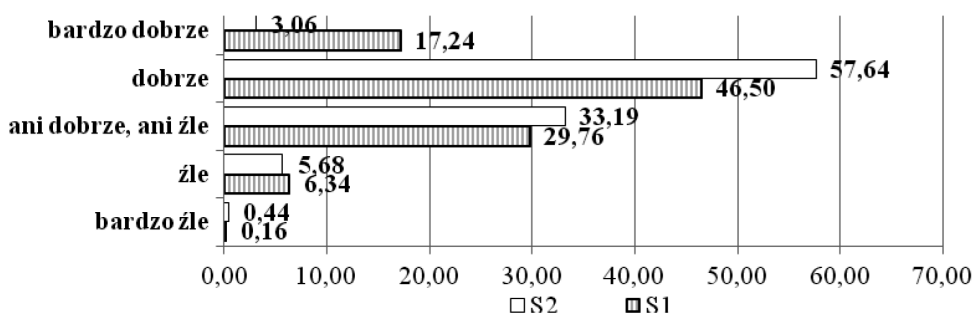
Obie badane grupy były w większości zadowolone ze sposobu spędzania czasu wolnego, choć więcej pozytywnych ocen w tym względzie deklarowali seniorzy (por. rys. 3). Wskaźnik podobieństwa struktur dla badanego zjawiska okazał się być zdecydowanie wyższy niż podany wcześniej i wyniósł 87,46%.

Rys. 3. Zadowolenie ze sposobu spędzania czasu wolnego bezrobotnych (S1) i seniorów – słuchaczy UTW (S2)

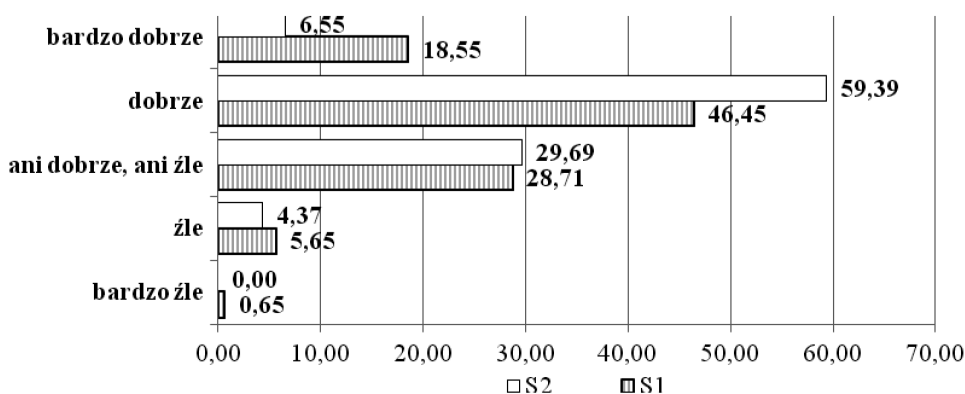
Źródło: opracowanie własne.

Tym, na co zwrócono uwagę w niniejszym artykule, jest ocena stanu zdrowia i zadowolenia z życia badanych grup respondentów. Dane zestawione na rysunku 4 pozwalają skonstatować, że stan zdrowia w obu badanych grupach w zdecydowanej większości został oceniony na poziomie dobrym; w większym stopniu wśród seniorów. Niemniej jednak obie badane grupy istotnie różniły się w tym względzie (por. tabela 2). Bardzo dobrze swój stan zdrowia ocenili w zdecydowanej większości seniorzy (ponad 5-krotnie więcej seniorów w porównaniu z bezrobotnymi). Nie odnotowano natomiast istotnej statystycznie różnicy pomiędzy obiema grupami, jeśli mowa o ich sprawności fizycznej. Ta jest współmierna do stanu zdrowia i jak prezentuje rysunek 5, została oceniona w zdecydowanej większości na poziomie dobrym.

Rys. 4. Ocena stanu zdrowia bezrobotnych (S1) i seniorów – słuchaczy UTW (S2)

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 5. Ocena sprawności fizycznej bezrobotnych (S1) i seniorów – słuchaczy UTW (S2)

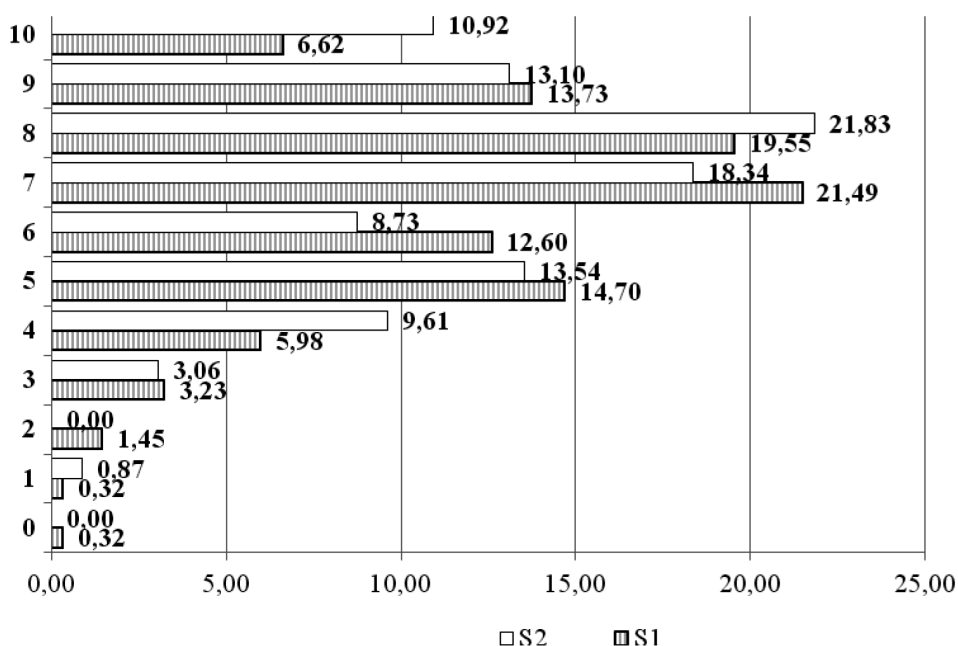
Źródło: opracowanie własne.

Badane grupy respondentów nie różniły się również istotnie, biorąc pod uwagę ocenę zadowolenia z życia (por. tabela 2). Stan ten badany był na skali 11-stopniowej, w przedziale od 0 – zupełnie niezadowolony do 10 – zupełnie zadowolony. Dane zestawione na rysunku 6 pozwalają dowiedzieć podobieństwa obu badanych grup w tym względzie. Mediana dla obu grup wyniosła 7, średnia dla bezrobotnych – 6,83, a dla seniorów – 6,99.

Tabela 2. Wyniki testu istotności różnic oceny zdrowia, sprawności fizycznej i zadowolenia z życia bezrobotnych (S_1) i seniorów – słuchaczy UTW (S_2)

Zmienne (Y_j)	Rodzaj testu	p
Ocena sprawności fizycznej	<i>U</i> Manna-Whitneya	$p = 0,1201$
Ocena zdrowia		$p = 0,0063$
Zadowolenie z życia		$p = 0,2646$

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 6. Struktura ocen zadowolenia z życia bezrobotnych (S_1) i seniorów – słuchaczy UTW (S_2)

Źródło: opracowanie własne.

W artykule poszukiwano również siły zależności pomiędzy badanymi kategoriami. W tym celu wykorzystano wskaźnik korelacji rang Spearmana, który pozwolił dowiedzieć:

- istotnej statystycznie zależności pomiędzy oceną stanu zdrowia a zadowoleniem z życia zarówno u bezrobotnych ($R = 0,481$), jak i u seniorów – słuchaczy UTW ($R = 0,246$),
- istotnej statystycznie zależności pomiędzy ilością czasu wolnego bezrobotnych a ich zadowoleniem z życia ($R = 0,124$),
- braku istotnej statystycznie zależności pomiędzy ilością czasu wolnego seniorów – słuchaczy UTW a ich oceną stanu zdrowia,
- istotnej statystycznie zależności pomiędzy zadowoleniem ze sposobu spędzania czasu wolnego jego beneficjentów a ich oceną stanu zdrowia (w przypadku bezrobotnych wskaźnik korelacji rang Spearmana wyniósł $R = 0,284$; dla seniorów $R = 0,301$).

Biorąc pod uwagę fakt, że ocena stanu zdrowia istotnie różni obie badane grupy respondentów, zbadano wpływ na to zjawisko cech demograficzno-społecznych takich jak: płeć, wykształcenie i sytuacja materialna. W tym celu przeprowadzone zostały właściwe analizy statystyczne z wykorzystaniem testów: U Manna-Whitneya i ANOVA rang Kruskala-Wallisa.

Stosowne obliczenia pozwoliły dowieść braku takiego wpływu odnośnie do seniorów (por. tabela 3). Natomiast spośród przyjętych do analizy cech demograficzno-społecznych respondentów odnotowano wpływ dwóch z nich w grupie bezrobotnych, tj. wykształcenia i sytuacji materialnej, a siła tych zależności jest dodatnia. Oznacza to, że im wyższy poziom wykształcenia oraz im lepsza sytuacja materialna bezrobotnych, tym wyższa ocena ich stanu zdrowia.

Tabela 3. Wysokość prawdopodobieństwa testowego p dla zależności pomiędzy oceną zdrowia a wybranymi cechami społeczno-demograficznymi respondentów

Cecha	Rodzaj testu	p
BEZROBOTNI (S1)		
pleć	U Manna-Whitneya	0,064
wykształcenie	ANOVA rang Kruskala-Wallisa	0,000
Korelacja rang Spearmana = 0,172743		
sytuacja materialna	ANOVA rang Kruskala-Wallisa	0,000
Korelacja rang Spearmana = 0,299703869		
SENIORZY (S2)		
pleć	U Manna-Whitneya	0,399
wykształcenie	ANOVA rang Kruskala-Wallisa	0,574
sytuacja materialna		0,079

Źródło: opracowanie własne.

7. Zakończenie

W świetle przedstawionych rozważań można sformułować następujące wnioski:

1. Zarówno bezrobotni, jak i seniorzy, wbrew założeniu, że ponieważ stanowią grupy osób pozostających bez pracy i z tego tytułu dysponują relatywnie największą ilością czasu wolnego, w zdecydowanej większości deklarują tylko pewną jego ilość w ciągu dnia; jedynie 14% bezrobotnych i 7% seniorów stwierdza, że ma go aż za dużo.

2. Zarówno u bezrobotnych, jak i u seniorów odnotowuje się proporcjonalną zależność pomiędzy oceną stanu zdrowia a zadowoleniem z życia. Silniejsza zależność ujawniła się w grupie bezrobotnych (potwierdzona została hipoteza 1).

3. Im więcej czasu wolnego u bezrobotnego, tym większe jego zadowolenie z życia. Teza ta nie potwierdziła przyjętej hipotezy 2, która wynikała z faktu, iż nadmiar czasu wolnego u bezrobotnego jest na ogół destruktywny, co odbija się na zadowoleniu z życia. Jak potwierdziły badania, bezrobotni radzą sobie w taki sposób, że najprawdopodobniej podejmują szereg różnorodnych aktywności w ciągu dnia.

4. Założenie, że im większą ilością czasu wolnego dysponuje senior – słuchacz UTW, tym wyższa jego ocena stanu zdrowia, okazało się być nieprawdziwe (nie potwierdzono hipotezy 3).

5. Im większe zadowolenie bezrobotnych i seniorów – słuchaczy UTW ze sposobu spędzania czasu wolnego, tym wyższa ich ocena stanu zdrowia (potwierdzono hipotezę 4).

6. O ile obie badane grupy różniły się istotnie pod względem oceny stanu zdrowia (potwierdzono hipotezę 5), o tyle były one podobne w zakresie poziomu zadowolenia z życia (nie potwierdzono hipotezy 6).

7. Im wyższy poziom wykształcenia oraz im lepsza sytuacja materialna bezrobotnych, tym wyższa ocena ich stanu zdrowia.

Wobec powyższego dostrzeżenie się przede wszystkim zadowolenie z życia seniorów. Biorąc pod uwagę, że grupa ta będzie rosła w siłę liczebną, należy mieć nadzieję na powiększającą się zbiorowość ludzi spełnionych, szczęśliwych, co niewątpliwie jest wyznacznikiem atrakcyjności życia w danym kraju. Formułując taką hipotezę, autorzy zobowiązują się do jej weryfikacji w przyszłości. Należy przy tym podkreślić, że o ile otrzymane wyniki badania odnoszą się do seniorów – słuchaczy UTW, o tyle wcale nie muszą być adekwatne dla seniorów w ogóle. I również ta teza stanie się przedmiotem dalszych badań naukowych autorów.

Literatura

- Bombol M., 2005, *Ekonomiczny wymiar czasu wolnego*, SGH, Warszawa.
- Bombol M., 2008, *Czas wolny jako kategoria diagnostyczna procesów rozwoju społeczno-gospodarczego*, Monografie i Opracowania 555, SGH, Warszawa.

- Bombol M., Dąbrowska A., 2003, *Czas wolny. Konsument. Rynek. Marketing*, LIBER, Warszawa.
- Domaradzki J., 2013, *O skrytości zdrowia. O problemach z konceptualizacją pojęcia zdrowie*, *Hygeia Public Health*, 48(4), s. 408-419.
- Jung B., 2003, *Work-Life Balance: wracamy do punktu wyjścia?*, *Zarządzanie Zasobami Ludzkimi*, nr 2, s. 24-25.
- Kasprzak E., 2012, *Zadowolenie z życia jako kategoria emocjonalna i poznawcza*, *Polskie Forum Psychologiczne*, nr 1, t. 17, s. 187-188.
- Maslow A.H., 1968, *Towards Psychology of Being*, Van Nostrand, New York.
- Na emeryturze liczy się jakość, a nie ilość wolnego czasu*, 2013, <http://kobieta.wp.pl/na-emeryturze-liczy-sie-jakosc-a-nie-ilosc-wolnego-czasu-5982701425115777a> (dostęp: 5.03.2017).
- Niemczyk A., 2018, *Polski bezrobotny i jego aktywność w Internecie*, *Studia Ekonomiczne*, ISSN 2083-8611 (artykuł przyjęty do druku po pozytywnych recenzjach).
- Niemczyk A., Handzel J., 2016, *Uniwersytet trzeciego wieku jako antidotum na czas wolny polskich seniorów (na przykładzie UTW w Nowym Sączu)*, *Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego*, nr 43, t. 3, s. 271-280.